

Románia birtokpolitikai viszonyai.

Írta: JANCSÓ BENEDEK.

a) *Birtokmegoszlás.*

Románia birtokpolitikai állapotaival foglalkozva, mindjárt kezdetben nagy nehézségre bukkanunk. Nem áll rendelkezésünkre rendszeres és teljesen megbízható birtokstatisztika, bár romániai birtokstatisztikában egyáltalán nincs hiány. Még hivatalos birtokstatisztika is kettő van. Egyiket a romániai földművelésügyi ministerium adta ki, másikat pedig az adózás érdekeinek biztosítására a pénzügyministerium. De hogy mennyire megbízható lehet a statisztikák bármelyike, szembeállítom e kétféle statisztikának azokat a főbb adatait, amelyek a birtok megoszlására vonatkoznak.

A földművelésügyi ministerium hivatalos statisztikája szerint a 10 hektárig terjedő kisbirtokra eső összes terület 4,547.700 hektár. A pénzügyministerium kimutatásai szerint 3,319.695 hektár, tehát kevesebb 1,228.105 hektárral. A 10-100 hektár között levő összes birtokterület a földművelésügyi ministerium statisztikája szerint 437.700 hektár; a pénzügyministeri kimutatások szerint 861.409 hektár. De legrikítóbb a 100 hektáron felül való nagybirtoknál a két hivatalos statisztika között való eltérés. A földművelésügyi ministerium statisztikája szerint a 100 hektáron felül levő nagybirtok összes területe 1,787.000 hektár; a pénzügyministeri kimutatások szerint 3,787.192 hektár. A kettő között tehát a csekélyke különbség éppen két millió hektár.

Így aztán nem csodálkozhatunk, ha a romániai birtokpolitikai viszonyokkal foglalkozó művekben az írók politikai

pártállásának megfelelően, különösen arra a sarkalatos kérdésre vonatkozóan, hogy vajjon Romániát úgy kell-e megítélnünk, mint a latifundiumok hazáját, vagy a kis parasztbirtokok országát? a legellentétebb felfogásokkal találkozunk. A jóformán minden négy-öt évben időszakosan visszatérő parasztlázadásoknak állandó jelszava: *cerem pâment* = földet kérünk, mert nincs a parasztnak elég földje! És ezzel szemben az ország földművelésügyi minisztere még 1906 februárius havában is – tehát éppen egy évvel az utolsó parasztlázadást megelőzően – a senatusban e szavakat mondta: »Uraim, hiszen tudják önök, hogy Románia egyike azon országoknak, amelyekben a kisbirtok a legelterjedtebb, hogy a nagy- és kisbirtokosok között való arány ez utóbbi javára még a demokratikus Franciaországban sem kedvezőbb. Nálunk a 10 hektárnál kisebb birtokok összes területe 4,547.000 hektár, míg a nagybirtoké csak 1,787.000-re tehető. A kettő között való arány $2\frac{1}{2}: 1$ «.

E nehézségeket idegen ember le sem győzhetné, ha DR. CREANGA, a román kormány statisztikai hivatalának nyugalmazott igazgatója, a Schmoller-féle »Staats- und sozialwissenschaftliche Forschungen« című gyűjteményben kiadott »Grundbesitzverteilung und Bauernfrage in Rumänien« című művében alapos és részletes kritikai vizsgálatok segítségével meg nem állapítja a romániai birtokmegoszlás olyan statisztikáját, amelyet jobb hivatalos statisztika hiányában bátran elfogadhatunk megbízható s ennek következtében használható statisztikának is. CREANGA statisztikai megállapításai szerint Romániában az összes művelhető föld, a szőlőket és a szilvákerteket nem számítva, 7,826.796 hektár és ez a következően oszlik meg:

10 hektárig	3,153.645 h.	40.29%
10-50 »	695.953 »	8.89%
50-100 »	166.847 »	2.13%
100-500 »	816.385 »	10.43%
500-n felül	2,993.966 »	38.26%

Hogy hány hektár terjedelmű földet vegyünk kisbirtoknak, vagy közép- és nagybirtoknak, az illető ország viszonyaitól függ. Nem tévedünk azonban, ha Romániára vonatkozóan a kisbirtok maximumát 50 hektárban állapítjuk meg,

a középirtokét 500-ban s ami azonfelül van, azt a nagyirtokhoz soroljuk. Ez a felosztás körülbelül megegyezik az e tekintetben nálunk is használatos felosztás alapjával.

Romániában az 50 hektárig terjedő s összesen 3,849.598 hektárnyi kisirtok a művelhető terület 49.18%-a 927.257 irtokos, tehát az összes irtokosságnak 99.10%-a között oszlik meg. Az 50-500-ig terjedő 983.232 hektárnyi középirtok, amely az összes művelhető területnek 12.56%-a, pedig 5.719 irtokos között, ami az összes irtokosságnak 0.67%-a, Az 500 hektárnál nagyobb területű 2,993.966 hektárnyi nagyirtok, mely az összes művelhető területnek 38.26%-a. 2.071 irtokos, tehát az összes irtokosságnak csekély 0.23% között oszlik meg. Románia összes 7,826.796 hektár művelhető földje tehát összesen 965.047 irtokos között oszlik meg, amint láttuk, eléggé aránytalanul, mert a középirtok nagyon csekély s a irtokosok számát tekintve, 0.67%, igazán számba is alig vehető. A nagyirtok pedig, amely az összes földirtoknak 38.26%-a az összes irtokosság 0.26%-a között oszlik meg. Már most, ha tekintetbe vesszük, hogy a baj nemcsak abban van, hogy a kis- és nagyirtokosok között nincs helyes arány, hanem inkább abban, hogy Romániában a földművelő proletariátus sokkal nagyobb, mint Europa bármelyik más agrárius országában, kénytelenek vagyunk a román földművelésügyi miniszternek a legutolsó parasztlázadás előtt egy évvel mondott beszédét Románia irtokmegosztási viszonyaira vonatkozóan egy kissé mégis csak túlságos Optimismus születtének tartani.

Mielőtt tovább mennénk a mai állapotok ismertetésében és magyarázatában, kötelességünk, rövid visszapillatást vetve a múltra, megállapítanunk, hogy ezek a mostani állapotok miként jöttek létre?

b) Az 1864-iki jobbágyfelszabadítás és következményei.

A román paraszt 1864-ig földhöz kötött jobbágy volt. Kuza fejedelem Kogalniceanu tanácsára valóságos államcsínyt evetett el, hogy a jobbágyok felszabadítását a conservatív nagyirtokosok – a bojárok – akarata ellenére is végre-

hajthassa. A felszabadítást kimondó fejedelmi decretum 1864. augusztus 14-én jelent meg s főbb vonásaiban a következőket tartalmazta:

Az állam a földesuraktól a dézsmát és mindennemű jobbágyi szolgálatot megvált egy 107 millió frankos kölcsön-n.el. E kölcsönösszeget a megváltás következtében ház- és földbirtok tulajdonába jutott parasztság 15 év alatt részletekben visszafizeti az államnak. A fizetendő részleteknek, valamint a kapott birtoknak nagyságát a parasztok tulajdonában levő szarvasmarha-állományhoz arányosítva állapították meg.

A hajdani Oláhország területén egy négy ökrös parasztgazda kapott 11 pogon (körülbelül megfelel a mi magyar holdknak) földet s fizetett évenként tőkekamat-törlesztésül 133 frankot. A két ökrös gazda 7 pogon földet kapott és 100 frankot fizetett. Akinek nem volt igavonó állatja, hanem csak tenyeres szolgálatot teljesített, kapott 4 pogon földet és fizetett 71 frankot. Moldovában úgy a kihasított föld, mint az utána fizetett évi járulék valamivel kisebb volt. Így a négy ökrös paraszt kapott 5 holdat és fizetett 94 frankot; a két ökrös pedig 4-et és fizetett 73 frankot. Akinek nem volt igavonó állatja, hanem csak tenyeres szolgálatot tett, kapott két holdat és fizetett évenként 51 frankot.

E törvény egyik szakasza azt is kimondotta, hogy egyetlen birtokból sem juthat a parasztok tulajdonába a terület kétharmadánál nagyobb rész. A törvény 6. §-a pedig a következő intézkedést tartalmazta: azoknak a parasztoknak, akiknek az illető birtok kiosztható kétharmadából nem jut föld és a most kiházasodó fiataloknak, – a fiatal házasoknak – kik a jelen törvény alapján nem juthatnak földhöz, ha az állami jószágokon akarnak letelepedni, joguk van mostani házukat és terményeiket eladni s aztán az állami jószágokból kapnak egy bizonyos részt. A törvény e rész nagyságát 6 hektárban állapította meg, de azért a valóságban nem kaptak akkora területet, mert a kiosztott részek 1-6 hektár között ingadoztak. E törvény következtében egyszerre 516.182, eddig vagyon-talan jobbágy jutott 1,994.587 hektár föld birtokába.

»Hetedik gymnásista voltam ekkor – írja PEUCESCU volt román földművelésügyi miniszter a parasztkérdésről 1893-ban kiadott könyvében – s a nyári szünidőben egyszer átlova-

goltam egyik szomszéd kisebb birtokos rokonomhoz, Negulescuhoz. A jobbágyság felszabadításáról beszélgettünk. Mint olyan liberális reformot magasztaltam, mely vagyonossá fogja tenni a parasztot. »Liberálisnak liberális lehet – válaszoló Negolescu – de bocsáss meg, mi a paraszt megvagyonosodását illeti, abból semmi sem lesz. Ellenkezően, e törvény tönkre fogja tenni a parasztot, mert csak a földesúrnak használnak«. Paradoxonnak látszott e mondás s azzal nyugtattam meg magamat, hogy a Bratianuk és a Golesucuk mégis csak tudják, mit csinálnak, de Negulescu nem tudja, mit beszél. Most pedig tudjuk mindnyájan, hogy akkor mi nem tudtuk, hogy mit csinálunk, de Negulescu jól tudta, mit beszél«.

A felszabadítást decretum végzéseit gyorsan, de rosszul és hibásan hajtották végre. A parasztok földeit a földesúri birtokok gyengébben termő részéből hasították ki és a törvénytől megszabott területnél, ahol csak lehetett, kisebb mértékben. De ami ennél is nagyobb és végzetesebb hiba volt, nem gondoskodtak a község parasztjai számára közös községi legelőről, ami aztán azt okozta, hogy a legelővel nem rendelkező parasztok, hogy szükséges marhaállományaikból véglegesen ki ne fogyjanak, kénytelenek voltak a szükséges legelőért újra szegődményesei lenni volt földesuraiknak.

A felszabadult paraszt, aki eddig földesurának birtokán a legrövidebb külterjes gazdálkodást űzte, jóformán semmit sem értett az önálló gazdálkodáshoz, még kevesebbet ahhoz a modernebb belterjes gazdálkodáshoz, amelyre most neki feltétlenül át kellett volna térnie. A kapott birtokhoz sem kellő gazdasági berendezése, sem pedig valami csekély forgó tőkéje nem volt, pedig neki adót és tőkekamatot kellett fizetnie. Falusi szövetkezeteknek, földműves bankoknak akkor még hire-hamva sem volt s így pénzt csak uzsorára kaphatott. Ehhez járult még az is, hogy a felszabadulást követő két évben rendkívül gyenge termés volt az egész mai Románia területén. Így a paraszt csakhamar eladósodott egykori földesurának, vagy pedig a gombamódra szaporodó görög és zsidó uzsorásoknak. »Romániában – mint a Rosetti belügyministertől elrendelt vizsgálat a megváltás után pár évvel constatálta – a parasztok rövid idő alatt semmi nélkül maradnak. Nincs egyéb vagyonuk két karjuknál. Ha szükségök van

valami élelmiszerre, ha adót akarnak fizetni, az uzsorához mennek, sőt munkájukat potom áron előre eladják.«

c) *Telepítés.*

A csakhamar birtok nélkül maradt parasztság körében az agrárproletariatus aggasztó méreteket kezdett ölteni. A törvényhozás ezen segítettő, már 1869-ben kimondotta, hogy az állami birtokok egy része vásárolni akaró parasztnak adandó el, ha a jelentkező a vételár egyharmadát előre lefizeti s a hátralékos összeget 6%-os kamatjával együtt 12 év alatt letörleszti. Nem sokat használt, mert ha a paraszt valahogyan ki is tudta fizetni a vételár egyharmadát a vásár alkalmával, a hátralevő kétharmadot 6%-os kamatjával, különösen gyenge termés, vagy más elemi csapás esetén nem bírta fizetni. Eladósodott még jobban s ennek következtében az új birtokos parasztság deposedálása egyre nagyobb méreteket öltött.

Ennek megakadályozására a törvényhozás 1879-ben eltiltotta az annuitásokkal megterhelt parasztbirtok eladását. Ez sem használt. Carp földművelésügyi miniszter 1881. április 12-én a parlament elé törvényjavaslatot terjesztett, melynek értelmében az állami jószágok egy része 4, 6, 8 hektáros parcellákban eladható a parasztnak oly módon, hogy az eladásra kijelölt birtokot megvásárló parasztnak a törlesztési részletek pontos fizetéséért egyetemleges felelősséget vállalnak. Az 1881-iki törvény ez intézkedését két ízben módosították: 1884-ben és 1886-ban. Az egyetemleges felelősséget megszüntették s az állami jószágok e parcelláknaként való eladását akként igyekeztek keresztülvinni, hogy a teljesen birtoktalan, vagy legalább az 5 hektárnál kisebb birtokú parasztnak földhöz juttassák és belőlök egy jóra való kisbirtokos parasztsztyalt szervezzenek. E törvényes intézkedéseknek eredménye gyanánt 1881-től 1889-ig 4970 parasztszalád jutott 23.069 hektár föld birtokába.

E rendszabályoknak és intézkedéseknek a parasztság nagy egészének szempontjából csekély fogamatjuk lett. A parasztság, miután hitelviszonyai rendezetlenek voltak, nem sokat haladt

előre. Negulescunak volt igaza, mert mindez csak a földbirtokosoknak használt, mivel a nagyobb kereslet következtében a föld ára állandóan emelkedett. Míg a felszabadítás első éveiben egy pagon föld ára 30-50 frank volt, addig húsz évvel később már 150 – 300 frank között váltakozott.

Románia politikusai a sikertelenség okait nem a parasztság rendezetlen hitelviszonyaiban és mezőgazdasági kulturátlanságában keresték, hanem az eddig hozott törvények hiányosságában és helytelen intézkedéseiben. Romániában is divat még pedig nagyobb mértékben, mint nálunk, minden gazdasági vagy társadalmi baj egyetlen orvosságát a törvénygyártásban keresni. A § a legjobb flastrom mindenre. 1889-ben újabb törvényt hoztak az állami birtokok parasztoknak való eladására vonatkozóan. Kimondották, hogy 5, 10 és 25 hektár nagyságú parcellákban fokozatosan az összes állami birtokok eladandók. Olyan parasztok, kiknek nincs semmijök, csak egyetlen 5 hektáros parcellát vehetnek meg. A vételárnak előre csak egy tizede fizetendő le, a többi egyszázalékos törlesztés és ötszázalékos kamat mellett évi járadékban. Ennek a törvénynek kétségtelenül nagy és jótékony hatása volt. Öt hektáros kisbirtokot a törvény életbeléptetése óta 1906 ig 105.165 parasztszaládfő szerzett 526.233 hektár terjedelemben.

d) *Kísérletek a mezőgazdasági hitel rendezését illetően.*

A parasztság helyzetének javítását célzó itt felsorolt intézkedéseknek legnagyobb része, kivéve a jobbágyságnak 1864-iki felszabadítását a conservatív és az úgynevezett junimista – haladó conservatív – kormányoktól származik. A liberális párt, hogy népszerűségét a tömeg előtt a tényleg cselekvő conservatív pártokkal és az aranyhegyeket ígérő socialistákkal szemben fentarthassa, 1891-ben Jassyban nagy pártgyűlést tartott s azon egy politikai programot dolgozott ki, az úgynevezett jassy-i programot. »Minden parasztnak – hangzik e program egyik pontja – akinek nincs öt hektár földje, joga van az államtól egy akkora nagyságú parcellát követelni megvételre. Hasonló joguk van a falusi papoknak, taní-

tóknak és a külvárosok lakóinak is.« Később a liberális párt egyik hive, Jepurescu kimutatta, hogy ilyen birtoktalan parasztcsaládfő 400.000 van Romániában. Így éppen két millió hektár földre lenne szükség, hogy mindenki kapjon földet, holott Románia egész művelhető földje összesen sincs nyolcz millió.

De hogy némileg corrigálják a program e túlságba csapó pontját, az utána következőben kimondották, hogy »kötelessége az államnak oly nemzeti intézeteket állítani fel, melyeknek célja hitelpapírok kibocsátásával lehetővé tenni a parasztnak, hogy magánosoktól is vehessenek földet.« A jassy-i liberális program e követelése csak kísérlet volt a választók kapacizálására, de azért nem maradt a parasztság hitelviszonyainak rendezésére vonatkozóan minden következmény nélkül. A conservativ junimista kormány belátta, hogy az 1881-ben felállított Carp-féle bankok nem váltak be, tehát okvetetlenül tovább kell menniök. De mik voltak ezek a Carp-féle bankok?

Említettük, hogy Carp földművelésügyi minister 1881-ben az állami jószágoknak a birtoktalan parasztnak között való eladására vonatkozóan törvényt fogadtatott el. Hogy a gazdálkodó elem körében uralkodó tökehiányon segítsen, ugyanekkor törvényt alkottatott gazdasági hitelbank felállítására tárgyában is. Nem egy nagy középponti hitelbankot állítottak fel, amelynek fiókjai legyenek az ország különböző részében, hanem minden megye számára külön egy-egy 150-300.000 frank alaptőkével bíró kis pénzintézetet. Nem állami, hanem magánvállalatnak volt tervezve. De félve attól a valószínűségtől, hogy a különben is gyér magántőke nem fog e bankokba nagyon belemenni, a 7. §. kimondotta, hogy addig is, míg e bankok részvényeit a magánosok megvásárolnák, a részvénytőke $\frac{2}{3}$ -át kamat nélkül bocsátja az állam a bankok megalapítása céljából rendelkezésre. Ugyanezt teszik a harmadik harmaddal a megyék. E bankok nem adtak betáblázásra kölcsönt, hanem csak előlegeket terményekre, marhákra, gazdasági felszerelésekre, kölcsönt értékpapírokra és két fizetőképes aláíró kezessége mellett legtovább kilenczhónapi lejáratra váltó ellenében. Ezeket a bankokat inkább a nagyobb birtokosok vették igénybe, akik a különben is csekély pénzkészletet csakhamar kimerítették, hogy mikor a kisbirtokos

paraszt fordult hozzájuk, legtöbbször azt a választ kapta: nincs pénz!

A liberális párt jassy-i programjának hatására 1892-ben a conservatív kormány egy új törvényvel eltörölte ezeket a csekély hatású megyei bankokat és egy középponti mezőgazdasági bankot állított fel. Ez sem adott jelzálogkölcsönöket, hanem csak előlegkölcsönöket marhákra, terményekre és gazdasági felszerelésekre. Ez a középponti bank csakhamar nagyobb és jótékonyabb hatásúnak bizonyult. Megalakulása után két évvel később, 1894 végén már 231.000 kölcsönvevőnek huszonhárom millió frank hitelt nyújtott. A kölcsönző parasztok a kölcsön kapott összeget meglepő pontossággal fizették vissza. Mindössze is 23.000 frankot kellett csupán kényszereszközzel behajtani. E törvény kezdeményezője is Carp volt, ki indítatva a falusi építkezések nyomorúságos voltától, már megelőzően egy építkezési szabályzatot dolgoztatott ki. A korona uradalmaiban s az állami birtokokra telepített új falvakban e szabályzatnak megfelelő házakat emeltek mindenütt. E valóban csinos parasztházakat mintaházaknak nevezik. A mezőgazdasági bank az első két esztendőben 1894-ig 393.000 frankot adott kölcsön olyan parasztnak, akik ilyen mintaházak építésére vállalkoztak.

Uralomra kerülven 1896 végén a liberális párt, jassy-i programjának ide vonatkozó pontját igyekezett gyorsan beváltani. Már 1897-ben beterjesztett a mezőgazdasági bankról egy törvényjavaslatot, amelynek lényege a következőkben vonható össze: Az állam elégséges tőkével felállít egy bankot arra a célra, hogy a parasztok birtokvásárlását úgy az államtól, mint a magánosoktól előmozdítsa és közvetítse. E banknak elővételi joga van minden kényszerárverés alá kerülő birtokra s azonkívül jogában áll szabad egyesség útján magánosoktól is vásárolni birtokot. A megvásárolt birtokot volt tulajdonosának a bank fizeti ki hitellevelei segítségével. A jelentkező parasztnak a bank adja el a törvényben megállapított feltételek mellett törlesztésre a megvásárolt földet s így a parasztnak nem az eladónak, hanem a banknak fognak tartozni.

A conservatív párt ezt a javaslatot természetesen ellemezte De a liberális pártban is voltak többen, különösen a nagybirtokosok között, akik úgy okoskodtak: ha e javaslat

törvénynyé válik, akkor a parasztek terrorizáló fellépéssel, sztrájkokkal és más egyéb, többé-kevésbé erőszakos eszközökkel rajta lesznek, hogy a földbirtokosok igyekezzenek birtokaiktól megszabadulni. Aztán ennek következtében a parasztság elegendő földhöz jutva, nem fog hozzájárulni a még megmaradt nagybirtokosok földjeinek megműveléséhez. A párt kebelében mutatkozott e nézetkülönbség hatására a javaslat benyújtója, Aurelian földművelésügyi miniszter kénytelen volt helyét átengedni a párt vezérének, a nagybirtokos Sturdza Demeternek, ki az egészet elejtette s így minden a régieben maradt.

e) *A bérlőrendszer:*

Bár a romániai parasztlázadásoknak állandó jelszava: nincs elég földünk!, földet kérünk! a román parasztságnak még sem az a legnagyobb és egyetlen nyomorúsága, hogy nincsen elegendő földje, hanem e nyomorúságnak oka inkább abban a módban és rendszerben rejlik, amelylyel általában azt a nagybirtokot kezelik, amely birtokon munkát találva, tisztességesen megkereshetné kenyerét.

Romániában a nagybirtokokon elenyésző csekély kivétellel legrimitívabb külterjes gazdálkodást folytatnak. A tulajdonosok nem maguk gazdálkodnak birtokaikon, hanem kiadják bérbe. Az állami jószágok kezelésében is a bérletrendszer az uralkodó. Házi gazdálkodást egyedül a királyi korona uradalmában üznek s az mintaszerű is. Az ötven hektárnál nagyobb birtokok 56%-a bérbe van adva körülbelül 2,334.145 hektár területtel. E bérletek túlnyomó része nem kis vagy középbérlet, hanem valóságos nagybérlet. E nagybérlőrendszer kialakulásának többféle oka van. Az első az, hogy a paraszt nagyon szegény és tudatlan lévén, még a maga törpe birtokának műveléséhez sincs elég anyagi ereje és gazdasági tudása, nem hogy a magáénál nagyobb birtoktest kibérlésével próbálna szerencsét. Aztán a birtokosnak is könnyebb egyetlen fizetőképes bérlővel állani szemben, mint a gyenge fizetőképességű kis bérlők egész tucatjával.

Így alakult, meg a nagybérlő-rendszer Romániában és különösképpen, mint eredeti romániai specialitás a nagybérlők

trusztje. Az ötezer hektárnál nagyobb területű birtokok bérletének 73.38%-a Moldovában három ilyen bérlőtruszt kezében van. E három közül is a leghatalmasabb a Fischer-féle tröszt. Ezt a trösztut az öt Fischer testvér alakította s hogy minő arányokban dolgozott, azt láthatjuk a következő adatokból.

A Fischer-féle truszt 1902-ben 183.325 hektár földet bérelt 2,867.116 frankért, 1904-ben már 237.863 hektárt 3,228.882 frankért és 1907-ben, a parasztlázadás évében, 259.400 hektárt 3,441.343 frankért. Ez az óriási terület összesen 79 községet foglalt magában. A truszt oly ügyesen dolgozott, hogy maga az állam is bérebe adta neki a 16.574 hektár területi jalomica birtokát és az iskolai pénztár is 174.584 frank évi bérért egy 13.000 hektár terjedelmű uradalmát. A külföldi biztosító társaságoktól az alkotmány ez irányú tiltó rendelkezései ellenére megszerzett birtokokból is 3.896 hektár földet bérelt évi 92.223 frankért. A 259.400 hektárból, amelyet a truszt 1907-ben bérelt 80%-t apróbb részletekben parasztnak adott albérletbe, úgy hogy a Fischer-féle truszt-bérleten mintegy 50-60.000 parasztsalád dolgozik a trusztnek. Egy csomó politikus állott a truszt zsoldjában, akik a bérleteket számára kijárták. A második nagy trusztöt a Juster-féle cég alkotja, amelyik közel 160.000 hektárt bérelt.

Miután a nagybérlő trusztök tulajdonosai zsidók, az az általánosan elterjedt hit, hogy Romániában a bérletek túlnyomóan zsidókézből vannak és bizonyos körökben még Románián kívül is szeretik a zsidók nyakába varrni mindazt a rosszat, ami ebből az egészségtelen bérletrendszerből folyik. CREANGA kimutatásai szerint a román nemzetiségű bérlők százaléka 72.54%, idegen, de nem zsidó bérlőké 13'30%; zsidó bérlőké 14.60%. A bérbeadott földek 63.64%-át román ember bérlé, 17.79%-át idegen, de nem zsidó és csak 18.87%-át zsidó.

f) *A munkaszerződés.*

A romániai mezei gazdálkodás sajátos különlegességéhez tartozik az az első tekintetre paradoxonnak látszó jelenség is, hogy bár Romániában a paraszt-proletariátus sokkal nagyobb,

mint a nyugati országok bármelyikében, mégis munkáskéz hiányában szenved. G. B e n g n e r Románia stuttgarti főconsula »Rumänien ein Land der Zukunft« című 1896-ban megjelent munkájában az idegen mezei munkásokról hivatalos források alapján kimutatást közöl. E kimutatás szerint az idegen mezei munkások száma a nyolczvanas években átlag 17.000-re rúgott, 1895-ben ellenben már 42.000-re.

Hogy a romániai paraszt a valóban meglévő mezei munkáshiány mellett sem tudja munkaerejét értékesíteni, annak oka első sorban a rossz munkaszerződési törvény volt. Ostobák, gonoszok, vagy legalább is rosszhiszeműek azok, kik azt mondják, hogy Romániában nincs proletariátus – írja dr. SABIN már a hetvenes években – hisz a falusi lakosságnak legnagyobb része proletár, de nem olyan proletár, amilyent Nyugateurópában ismernek, hanem ötször vagy tízszer nyomorultabb, mert Európában egyetlen olyan proletár sincs, aki munkáját öt évre előre eladná. Nálunk a felszabadult jobbágyoknak 10%-át évekre előre eladta munkáját. Száz parasztgazda közül alig van 16, aki az adót végrehajtás nélkül fizetné, vagy a nélkül, hogy eladja földjét, marháját vagy kézi munkáját. Európának egyetlen munkása sem adja el munkáját oly hallatlanul barbár olcsósággal, mint a miénk.« SPIRU HARET, Romániának több ízben közoktatásügyi minisztere ezt a törvényt »Chestia Taranească« című művében (47. lap) valóságos istenostorának nevezi, mert lehetővé teszi, sőt előmozdítja a föld- és munkauzsora minden nemét.

Hogy miből áll egy ilyen munkaszerződés, arra számos példát találunk KOGALNICEANU »Chestia Taraneasca«. című könyvében. Például szolgáljon a sok közül egy, amely az ilyen szerződéseknek átlagos típusául tekinthető. Gancsova, Dolzs megyebeli község monographiájából való.

Egy paraszt kibérel 8 pogon kukoriczaföldet. Haszonbérben átadja az egész termés felét és azt a földbirtokoshoz haza is viszi, azután kötelezi magát, hogy még két pogon kukoriczaföldet megmível s annak termését is saját kocsiján hazaviszi; továbbá learat két pogon búzát s azt a cséplőgéphez viszi. Három napot dolgozik két marhával, hat napot kézzel a cséplőgépnél. Húsz hektoliter termést elszállít húsz kilométerre; ad két tyúkot és a kerti munkáknál dolgozik egy

napot két ökörrrel. Így tehát a nyolcz pogon fele terméséért dolgozik pénzértékre átszámítva 212 frank értékben. De ezt még könnyen elviselné. Marhája számára azonban nincs legelője, nincs szénafüve. SPIRIT HARET felhoz egy jassyi környékbeli nagybérlet, ki másfél hektárnyi szénafűért éppen 240 frankot sajtolt ki a parasztoktól részint készpénzben, részint terményekben és munkában.

Súlyosítják a terhes feltételeket még a velők járó szokásos visszaélések, amelyek között a következők a leggyakoribbak. A parasztnak haszonbérbe adott parcellát úgy mérik ki, hogy a szerződésben kikötötnél közel $\frac{1}{3}$ -ával kisebb legyen, a valóságban, a megmunkálásra átvett urasági földet pedig úgy, hogy lehetőleg ugyanannyival nagyobb legyen. Hogy a paraszt az uraság földjét pontos időben megművelje, a bérbe vett földet szokás szerint csak azután adják ki, ha már az uraságét megszántotta és bevetette. Mikor a termést letakarította, az elosztást: a felezést minden ürügygel húzzák-halasztják, csak azért, hogy a paraszt, nem értékesíthetvén kellő időben a maga termését, kénytelen legyen a birtokosnál vagy a bérlőnél úgy eladósodni, hogy a jövő esztendőben se tudjon megszabadulni. Miután a paraszt a maga részét az elosztás előtt haza nem viheti s az elosztás későm gyakran decemberben történik meg, a künlevő termés az időjárás hatása következtében megromlik s a bérlő paraszt nagy kárt szenved.

g) A romániai paraszt-proletariátus statisztikája.

Az itt felhozottak teszik érthetővé, hogy Románia kerek-számban 408.000-re becsülhető 21 évesnél idősebb, tehát családfő számba vehető parasztja nem keresheti meg mindennapi kenyerét, mint mezei munkás. De ezzel a 408.000 családfővel még nincs kimerítve az ország paraszt-proletariátusa. CREANGA számításai szerint körülbelül 100.000-re rúg azoknak a száma, akiknek maguknak a valóságban nincs semmi földbirtokuk, de mégis a földbirtokosok közé írtak be, mint $\frac{1}{2}$ -3, 4 hektárnyi földnek ketten, hárman társtulajdonosai, testvérek, osztályos atyafiak stb., s akik emiatt megosztózas

esetén igazán oly csekély föld birtokába jutnának, amelyet értékére nézve egyenlőnek lehet venni a semmivel. A teljesen birtoktalan parasztok számát tehát, ha hozzávesszük e társultajdonosokat is CREANGA-val, kerek számban 500.000-re lehet becsülni.

De ha vizsgálat alá fogjuk azt is, hogy a 10 hektáron alól való törpebirtok hogyan van elaprózva, csak akkor látjuk, hogy Romániában mekkora a parasztproletariatus száma. 62.832 olyan paraszt családfő van, akinek birtoka nem nagyobb $\frac{1}{2}$ hektárnál. Tehát annyi földje van, amely éppen $3\frac{1}{2}$ -szer hoz kevesebbet, mint amennyi okvetlenül szükséges családja és maga mindennapi táplálékára. 81.039 olyan családfő van továbbá, akinek birtoka $1\frac{1}{2}$ és 1 hektár között van, akinek birtoka tehát $1\frac{1}{2}$ -szer hoz kevesebbet, mint amennyi mindennapi táplálékára szükséges. 147.900 olyan családfő van, akinek birtoka 1-2 hektár között ingadozik, akinek akkora földbirtoka van, hogy mindennapi táplálékának éppen felét termi meg és végül 131.630 paraszt, akinek 2-3 hektár között levő birtoka éppen csak mindennapi táplálékát termi meg, de adóra, ruházatra és más egyéb szükségleteire semmi sem marad. Ezeket keze munkájával kell mások szolgálatában megkeresnie.

E 423.401 paraszt családfőt hozzáadva a teljesen vagyontalan 500.000-hez, elmondhatjuk, hogy Romániában 923.401 olyan paraszt családfő van, akinek megélhetése és sorsa feltétlen és állandó függésben van a nagybirtokosoktól és bérlőktől. Romániának, beleszámítva azokat a kisbirtokosokat is, kiknek 3-10 hektár földje van, összes paraszt háztartása 1,466.259-re rúg. Levonva ebből a proletárnak vehető fennebb kimutatott teljesen birtoktalan, vagy az igazán számba is alig vehető nagyságú törpebirtokok tulajdonosait, Romániának mindössze is 542.858 parasztja, az egésznek 37.03%-a van olyan, aki földjének művelésével magának emberhez méltó sorsot biztosíthat.

Ha közelebbről szemügyre vesszük ezeket az adatokat, kénytelenek vagyunk igazat adni CREANGA következő állításának: Egyetlen földművelő államban sincs a parasztbirtok annyira elaprózva, mint Romániában s a nagybirtok sehol, még Oroszországban sem lép fel oly tömörített alakban. És ami a helyzetet még rosszabbá teszi az, hogy a középirtok

jóformán számba sem vehető tényező az elaprózott parasztbirtokkal és a mindenben uralkodó nagybirtokkal szemben.

h) *A gazdasági állapotok hatása a romániai parasztság egészségügyi viszonyaira.*

Miután a romániai parasztproletariatus munkaerjét az iparban sem tudja értékesíteni, mivelhogy Romániában az ipar még nagyon fejletlen és az is, ami van, majdnem kizárólag az idegenek kezében van, a romániai parasztság helyzete Európában kétségenkívül egyike a legszánalmasabbaknak. Nyilvánvaló bizonyossága a parasztság e siralmas helyzetének a Románia legtermékenyebb síkságain fekvő faluk külseje.

E falvaknak már első megpillantása is elszomorít és lehangol. Ami a legtöbbször azonnal megdöbben, az a növényzet teljes hiánya. Tömérdek falu van, melyben nincs egy veteményes kert, egy tenyérnyi zöld. Hitvány csalán, burján és bozót mindenütt, amely kiszívja a talaj zsírvját. »Egész falvak vannak, különösen Moldovában, írja *Istrati*: »O pagina din Istoria contimpurana« című művének 228. lapján, ahol a földben még egy hagymát sem találsz. Mi az ugorkánál közönségesebb vetemény? – és mégis láttam számos falut, melyekben ezt is csak a zsidó korcsmáros termeli.« – Az utcák rendetlenek. Alig van egy-két falu, amelyiknek egy-két tűrhető utcája van. A többiekben girbe-gurbák, benőve burjással s telve szemét és ganéj dombokkal. Mindenki odaépít ahova neki tetszik. Sokan éppen az utca közepére. Majdnem kivétel nélkül mindenik falu egy többé-kevésbé mély völgy fenekében van építve, melyet a falu között több, trágyával s egyéb piszokkal megtöltött vízmosás barázdál szélteben vagy hosszában. A víz ezekben a mélyedésekben megáll és nyárban megposhadva, valóságos melegágyává lesz a fertőzettek, különösen, ha meggondoljuk, hogy ezekben a pocsolyákban fürdenek a gyermekek, s hogy ezekből isznak a háziállatok. A parasztházak között csak elvétve akad egy-egy tiszta. A többi piszkos. A világosság és a levegő azonban mindeniktől hiányzik. A dunamenti faluk még ma is földbeásott hurubákból állanak, amelyek közül csak imitt-amott emelkedik ki egy-egy agyagból vert falú ház.

Ily körülmények között nem csoda, ha Románia hygienistái egyetértenek abban, hogy a román parasztság testi elsatnyulása a legnagyobb mértékben előhaladó folyamatban van. »A mi parasztságunk helyzete – írja PEUCESCU már idézett művében – az ország némely részében oly rossz, hogy emiatt a román faj valóban elsatnyulónak és veszendőnek tartható. Az egymásután következő nemzedékek egyre gyengébbek, betegesebbek, restebbek, a szellemi és testi munkára egyre alkalmatlanabbak lesznek.« Ezt igazolja egyébként a statisztika is. 1859-ben falun 57 halálozás esett 100 születésre. 1872-ben már 95 és 1883-ban 100. Tehát már huszonöt év előtt eljutott Romániában a falusi nép szaporodása a stagnáláshoz. A legutóbbi statisztikai kimutatások Románia népességének szaporodásáról tesznek tanúságot ugyan, de ez a szaporodás nem a román falusi parasztság, hanem a bevándorolt idegen elemek, különösen pedig a zsidóság javára esik.

Hogy a romániai paraszt minő rohamosan satnyul el, arra megdöbbentő példát szolgáltat a sorozási statisztika. Ez elkorcsosodás azonban régibb keletű. Már 1864-ban kénytelen volt Kuza fejedelem Moldovába egy bizottságot küldeni. E bizottság látva, hogy Román megye egyik kerületéből 400 ujoncz közül csak 17 válik be, a többi mind beteges, fejletlen és elnyomorodott, jelentésében azon nézetének adott kifejezést, hogy sokkal jobban tették volna, ha a falvakban iskolák helyett kórházakat állítottak volna. Tizenöt évvel később, 1879-ben NICOLESCU dr. hivatalos jelentésében beszámolva a Muscel megyebeli sorozásról, azt mondja, hogy az előállítottak között több volt olyan, aki nem volt nagyobb, mint egy 7- 10 éves gyermek. SPIROIU orvos ehhez még hozzáteszi, hogy Nuksóra és Corbi községekben több ujonczot az anyja ölében vittek a bizottság elé, oly fejletlenek voltak. Az állapotok folytonosan rosszabbodtak és annak képét GEORGESCU DIMA katonaorvos hivatalos jelentésében a következő szavakkal rajzolja meg: »Azok, kik a román parasztok izmos karjairól énekelgetnek és azt állítják, hogy ezek a parasztok a román faj fentartói, mert ők alkotják az ország alapját, jobban tennék, ha a paraszt siralmas helyzetéről panaszkodnának és az ő gondviselését sürgetnék, mert jaj az olyan épületnek, amelynek alapja el van rothadva.

i) *A legújabb agrárpolitikai reformok.*

Aki ismerte a román parasztság ez állapotát, annak nem volt meglepetés az a parasztlázadás, amely most két. éve Moldovában tört ki s aztán oly pusztítóan viharzott le Oláhország síkságain. A következőkben meg akarom ismertetni, hogy e parasztlázadásnak minő hatása volt a romániai agrárpolitika további fejlődésére.

Az agrárius reformokat a parasztlázadás legkritikusabb napjaiban, 1907 márczius 12-ről kelt kéziratában maga Károly király jelentette be. E királyi kéziratban jelzett reformok közül azóta a törvényhozás a következőket valósította meg:

A 15 hektáron alól levő birtokok tulajdonosait felmentették az évi 5 frank szárazsági adó alól. Ez adót a 90-es évek végén azért vetették ki, hogy közalapul szolgáljon a gyakori szárazság következtében károsultak számára. A 15 hektárnál kisebb birtok adóját leszállították 7y⁰/o-kal.

Azután szabályozták a bérletek ügyét is. Kimondták a trusztök megsemmisítésére, hogy egy személy vagy társaság, egyesület, jogi személy 5.000 hektárnál nagyobb birtokot még több darabban sem bérelhet. Az állam és a közigazgatás birtokai csak parasztnak adhatók bérletbe. Hogy a parasztnak a bérletet megkönnyítsék, törvényt hoztak a földművelőszövetkezetekről is és abban kimondták, hogy e törvény értelmében jogi személynek vétetik, ha legalább öt paraszt földvásárlásra vagy bérletre egyesül.

Új törvényvel szabályozták a mezőgazdasági munkaszerződést is. E törvény szerint nem köthető olyan bérleti szerződés, amely munkát köt ki, hanem csak amelyik pénzt vagy természetbeli részesedést állapít meg. A bérösszegnek, valamint a munkabérnek minimumát és maximumát a szervezendő kerületi bizottságok állapítják meg. A termés elosztásánál a következő határidők állapították meg: az elosztásnak a repczenél a letakarítás után 10 nappal, a tengerinél 20 nappal és az egyéb szemes terményeknél 30 nappal meg kell történnie. Ha valamelyik fél vonakodnék, akkor az elosztás közigazgatási úton hajtatik

végre. Ha a bérlő vagy birtokos szemben a paraszttal valami igazságtalanságot követ el, 200-500 frank pénzbüntetésre ítéltető. Ha a paraszt a maga részét az elosztás előtt a bérlő vagy földesúr tudta nélkül elviszi, akkor 15 naptól egy évig terjedhető börtönnel sújtatik. Ha a bérlő vagy birtokos a paraszt megkárosítására akár a földkiosztásnál, akár a termés elosztásánál hamis mértéket használ, nemcsak kihágást követ el, hanem tartozik az okozott kárt tízszeres értékben megtéríteni.

Minden munkás vagy kisbérlő és feles paraszt kap egy munkakönyvecskét, hova a vállalt munkára vagy bérletre vonatkozóan minden bejegyzendő. E könyvecske adatainak meg kell egyezniök a birtokos és főbérlő könyvének hasonló adataival. Minden községben tartozik a bíró nyilvántartást vezetni azokról a munkásokról, akik hajlandók más községekben is munkát vállalni. E lajstromot azután beküldi a megye prefektjéhez. A mezőgazdasági szerződések pontos és igazságos végrehajtásáért a községben első sorban a községi bíró felelős. Amelyik bíró e tekintetben mulasztást követ el, 1.000 frank pénzbírságra vagy hat hónapig terjedhető fogságra ítéltető. Másodsorban a megyére vonatkozóan felelős a megyei mezőgazdasági bizottság. Ezeken kívül, mint legfőbb fórum, az ilyen mezőgazdasági ügyekre vonatkozóan egy országos mezőgazdasági főtanács is szerveztetett.

A mezőgazdasági munkásszerződések reformjával egyenlően égető szükség volt a legelőkérdés megoldására is. Az erre vonatkozó törvény kimondotta, hogy minden községben 5 kilométer körzeten belül közlegelő hasítandó ki azon 300 hektárnál nagyobb birtokok egy hetedéből, amelyek e zónán belül találhatóak. Ha nincs elegendő 300 hektáros birtok, akkor a 150 hektárnál nagyobb birtokok egy nyolczadából. Az újonnan alakítandó községi legelőnek akkorának kell lennie, hogy minden nagy állatra – ökör, tehén, bivaly, ló – legalább egy hektár terület jusson.

A határban három évről három évre a vetésforgók megállapítandók. Azok a parasztok, kik e vetésforgókat nem tartják meg, kizárandók a közlegelőkből, úgyszintén azok is, akik a trágyát nem hordják ki földjeikre, kik házuk körül nem termelnek semmi zöldséget, vagy földjükön legalább 1.000 négyszög méter területre nem vetnek mesterséges takarmányt.

A kihalított legelőegységek árát a megyei mezőgazdasági bizottság állapítja meg. Ára a legelőt használó birtokosokat terheli a marháiknak és birtokuk nagyságának megfelelő arányban, de a volt tulajdonosoknak a mezőgazdasági bank fizeti ki. A törlesztési hányadot és részleteket a banknak az állam biztosítja, amennyiben a közadók módjára hajtja be az egyesektől.

A parasztság mezőgazdasági hiteligenyeinek kielégítésére 10 millió frank alaptőkével egy mezőgazdasági bankot alapítottak. A 10 millió felét az állam jegyztette, másik felét a magántőke. A bank ötven évre szóló jelzálogkötvényeket bocsát ki. Magánosoktól 200 hektárnál nagyobb birtokokat vásárol s azokat parcellázva, eladja a vásárolni akaró parasztnak. Az eladási ár azonban csak 10%-kal lehet nagyobb a vételárnál. A megvásárolt birtokokat sík vidéken 5, hegyes vidékeken 3 hektáros parcellákra osztják fel. Először azokat a parasztnak elégítik ki, akiknek nincs 5 hektár földjük. A pap és tanító legfőlebb két parcellát vásárolhatnak. Ha 5 hektáros vásárló elégséges számban nem jelentkezik, akkor 25-50 hektáros darabonként is eladható a föld.

Az eladásra kerülő nagybirtokokon található kastélyok és udvarházak körül 50-150 hektárnyi föld meghagyandó s lehetőleg gazdasági vagy legalább földművesiskolát végzett egyéneknek adandó el, hogy ily módon is elősegítsék egy kis középbirtokos – falusi vagyonos értelmiség – kialakulását. Az így megvásárolt birtokokat sem végrendekezés, sem ajándékozás vagy vásár útján sík vidéken 5, hegyes vidéken pedig 3 hektárnál kisebb parcellákra nem szabad osztani. Ha az örökösök halál esetén nem tudnak megegyezni, a birtokot a maga egészében kell eladni s a befolyó vételárt kell az örökösök között felosztani. A mezőgazdasági bank részvényei után a magánosoknak 10%-nál nem adható nagyobb osztalék, az állami részvények után csak 6. A többletből külön jótékonyági alap szervezendő azért, hogy annak jövedelméből a parasztbirtokosok mezőgazdasági kulturáját mozdítsák elő.

Ez utóbbi kikötés arról tesz tanúbizonyságot, hogy Románia Politikusai tudják, hogy semmiféle agrárpolitikai reformnak sem lehet meg a remélhető üdvös hatása addig, míg a romániai parasztságban a mai gazdasági kulturátlanságot a nyugat-

európai népekével egyenlő szintájú általános nép- és szakszerű mezőgazdasági cultura fel nem váltja. Ez irányú actiójának középpontjává a néptanítóságot tette. Hogy minő módon és minő eszközökkel akarja Románia közoktatásügyi politikája ránevelni a tanítóságot socialis és gazdasági feladataira, inkább a román közoktatásügyi politikába tartozik, mintsem az agrárpolitikába s azért itt, tekintettel a kiszabott térhez és időhöz mérten terjedelmesebbé vált fejtegetéseimre, csak rámutatok a román kormány ez irányú törekvésére, amely megérdemli, hogy nálunk is nemcsak tanulmány, hanem bizonyos fokig követésre méltó példa is legyen.